

формируют национально языковое сознание специалистов-аграриев.

Ключевые слова: язык, языковая картина мира, концептуальная картина мира, концепт, ассоциации, метафорическое мышление.

N.M. KOSTRITSA. USE OF ETHOKULTURNIY TRADITIONS DURING STUDY OF COURSE "UKRAINIAN AFTER PROFESSIONAL ASPIRATION"

The summary. One of the principal worldview' code of agrarian affairs specialist' professional culture is "the earth" concept as the most significant linguistic-aesthetic sign of ethnic culture. There were determined the main forms of exercises in Ukrainian language according to the vocational guidance, these exercises form ethnic-linguistic consciousness of agrarian affairs specialists.

Key words: language, linguistic worldview, conceptual worldview, concept, association, metaphorical thinking.

Рекомендовано до друку.

Д-р. пед. наук, проф. Н.В. Романишина.

Одержано редакцією 24.03.2017 р.

УДК: 378. 016 (07): 811. 161. 2

Н.В. ШУЛЬЖУК

КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНІ ОСНОВИ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Резюме. У статті в контексті поліпарадигмального простору сучасної лінгвістики, представлено синтезом двох домінуючих парадигм – прагматичної та когнітивної, що зосереджені на мові як на знарядді комунікації та впливу, окреслено основні умови і перспективи реалізації комунікативно-прагматичної основи навчання української мови у вищих навчальних закладах. Констатовано необхідність внесення коректив до змісту підручників з української мови та збірників вправ і завдань, переважно зорієнтованих на лінгвоцентричну репрезентацію мовних явищ.

Ключові слова: наукова лінгвістична парадигма, комунікативна методика, когнітивна методика, прагматичний компонент навчання мови, комунікативна лінгвістика, лінгвопрагматика, комунікативно-прагматичні вправи, дискурс.

Постановка проблеми. Однією з основних настанов сучасної лінгвістики та її базовим принципом вважають антропоцентризм, згідно з яким мовні одиниці вивчають як «творчий продукт їхнього носія, етносоціуму, що породив мовний феномен як ключовий елемент національної культури» [9, 28]. Гуманізація сучасної наукової парадигми сконцентрувала увагу на діяльності людини, що забезпечує їй орієнтацію у світі. Досвід кожного народу та своєрідність бачення ним світу передусім відображає мова.

Сучасний стан розвитку лінгвістики, поліпарадигмальний простір якої представлений співіснуванням двох домінуючих парадигм – прагматичної та когнітивної, що зосереджені на мові як на знарядді комунікації та впливу, зумовлює зміщення акцентів у її вивченні. Тенденції комплексного підходу до вивчення мовних явищ на ґрунті психології, соціології, філософії, культурології, етно-, соціо- і психолінгвістики, лінгвокультурології, комунікативної, когнітивної, функційної лінгвістики, лінгвістики тексту детермінують навчально-педагогічний дискурс – «семіотичний процес формування та інтерпретації навчальних текстів у цілісній, замкненій комунікативній ситуації у сфері організованого навчання» [2, 71], головне призначення якого – вибудувати особливий когнітивно-комунікативний простір. Це стосується і процесу навчання української мови у вищій школі.

Розв'язання проблем підготовки майбутніх філологів провідні вчені-методисти вбачають в ефективному формуванні комунікативної діяльності суб'єктів навчання на основі впровадження сучасних методологічних підходів: особистісного, який полягає у визнанні особистості як продукту соціального розвитку, носія культури й передбачає опору на природний процес саморозвитку особистості; діяльнісного, за яким процес навчання розглядається як неперервна зміна різних видів діяльності; компетентнісного, згідно з яким освітній процес має бути спрямований на формування й розвиток ключових і предметних компетентностей особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У педагогічній теорії питанням реалізації комунікативної діяльності приділялася належна увага, водночас учені наголошують на тому, що у вищих нерозв'язаною залишається проблема формування процесуального складника навчального процесу. Подальшого вивчення потребують механізми комунікативної діяльності, психолого-педагогічні умови для набуття студентами необхідного досвіду, розвитку їхніх комунікативних здібностей. Очевидно, комунікативну діяльність студентів слід розглянути й у контексті пріоритетів лінгвістичної науки як підґрунтя для побудови методичних концепцій. Тому тему обраного дослідження вважаємо актуальною, а його результати – практично зорієнтованими.

Комунікативна діяльність суб'єктів навчання неодноразово була предметом наукового аналізу вітчизняних і зарубіжних учених. У психолого-педагогічній літературі розглядалися її сутність, структура, види, форми, загальні закономірності й механізми здійснення; обґрунтовувалися теоретичні засади розвитку комунікативних якостей індивіда, застосування комунікативних методів і прийомів у процесі оволодіння комунікативними вміннями й навичками (М. Барболін, М. Вашуленко, Ф. Гоноболін, І. Зимня, І. Зязюн, Г. Китайгородська, В. Кан-Калик, О. Леонтьєв, М. Лісіна, С. Рубінштейн, Г. Хорошавіна, І. Дроздова, О. Горошкіна, Н. Голуб, С. Омельчук та ін.). У працях згаданих дослідників представлені різні аспекти комунікативної діяльності, проте вчені переконані, що ефективне її формування слід пов'язати з упровадженням принципу комунікативної спрямованості навчання, який передбачає побудову навчального процесу за моделлю реальної комунікації.

В умовах комунікативного підходу до навчання мови визріла комунікативна методика (О. Горошкіна, А. Нікітіна, М. Пентилюк), яка стала пріоритетною основою реалізації стандарту мовної освіти в Україні, передбачаючи

© Н.В. Шульжук, 2017

формування й розвиток у суб'єкта навчання «вмінь і навичок спілкуватися в різних сферах соціального життя, оволодіння мовною особистістю усіма формами і видами мовленнєвої діяльності задля спілкування» [4, 6]. Основне завдання комунікативної методики – «формування комунікативно компетентної особистості, здатної вільно висловлюватися з будь-яких питань, виявляючи високий рівень мовної культури» [5, 20].

Мета статті – у процесі аналізу означеної проблеми в контексті сучасних лінгвістичних парадигм окреслити основні умови і перспективи реалізації комунікативно-прагматичної основи навчання української мови у ВНЗ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Багаторічний досвід викладача дисциплін «Сучасна українська літературна мова» та «Українська мова (за професійним спрямуванням)» свідчить, що комунікативна діяльність у значній частині як студентів-філологів, так і студентів нефілологічних спеціальностей не сформована або залишається на низькому рівні. Очевидно, це слід пов'язати з відсутністю необхідних знань про процес комунікації, умінь вибудовувати комунікативну стратегію відповідно до комунікативного наміру та умов спілкування. Особливі труднощі виникають у студентів щодо контролювання ходу спілкування. Є й інше пояснення такій прикрій ситуації – відсутність належної уваги до цієї проблеми у вищих навчальних закладах: більшість викладачів не ставить спеціального завдання щодо оволодіння студентами механізмами комунікативної діяльності. Відтак гострою залишається проблема пошуку нових можливостей для ефективного формування комунікативної діяльності студентів.

Формування комунікативної діяльності передбачає поступове засвоєння студентом окремих її компонентів у їх взаємодії. Надаючи перевагу діяльнісному підходу до вивчення мови і мовлення та розглядаючи мовленнєву діяльність у контексті загальнопсихологічної теорії діяльності (О.М. Леонтьєв), психолінгвістика найважливішими її складниками вважає мотив (причина, поштовх до початку діяльності), мету (усвідомлене уявлення про результат, якого необхідно досягти в процесі діяльності), дію (здійснення чого-небудь з конкретною метою), операцію (спосіб здійснення дій) [1, 60]. Отже, важливим аспектом означеної проблеми є активізація мотиваційного ресурсу студентів, адже саме мотив формує комунікативний намір (інтенцію), готовність людини до здійснення мовленнєвих дій. Комунікативний намір визначає роль мовця як учасника спілкування та мету його висловлювання.

Організація комунікативної ситуації «у взаємодії її функціональних взаємно детермінованих модулів, одним із яких є вербальне повідомлення (текст)» [6, 550], є предметом вивчення мовознавчої дисципліни, що інтегрує різні галузі мовознавства (паралінгвістику, теорію мовленнєвої діяльності, дискурсологію та ін.), – комунікативної лінгвістики. Спектр проблем цієї галузі знань достатньо широкий: моделювання комунікації, складники комунікативної ситуації як дискурсу, паравербальні засоби мовної комунікації, комунікативна взаємодія та її типи, лінгвопрагматика та ін. Зосередимо увагу на останніх двох з-поміж виокремлених проблем.

Процесуальною величиною комунікативної ситуації вважають комунікативну взаємодію (інтерактивність). У науковій літературі виокремлюють три типи комунікативної взаємодії: комунікативна кооперація (співробітництво), яка характеризується «узгодженістю намірів, стратегічних програм комунікантів, балансом комунікативних статусів, ефективністю й оптимальністю спілкування» [6, 601]; комунікативний конфлікт, визначений «неузгодженістю намірів, стратегічних програм комунікантів, асиметричними відношеннями між ними» [6, 604]; комунікативне суперництво як неконфліктне здорове спілкування, що характеризується «прагненням здобути інтелектуальну перевагу, здійснити свої наміри в диспуті, дискусії, підвищити власний статус» [6, 605].

Зауважимо, що досягненню кооперативного результату в спілкуванні сприяє комунікативне пристосування, яке розглядається в комунікативній лінгвістиці як «зміна комунікантами моделі власної комунікативної поведінки з метою пристосування до моделі партнера спілкування» [6, 602]. Комунікативна взаємодія опосередкована мотивами, намірами й цілями партнерів спілкування. Мотиви й інтенції учасників спілкування формують їхні стратегічні програми. Комунікативна стратегія реалізується у відповідних комунікативних тактиках – підпорядкованих комунікативній стратегії конкретних способів здійснення інтенційно-стратегічної програми комунікації.

Додамо, що комунікативна взаємодія є предметом окремої галузі комунікативної лінгвістики – лінгвопрагматики, яка «досліджує використання й функціонування мовних знаків у процесі комунікації у взаємозв'язку з інтерактивністю його суб'єктів (мовця й адресата), їхніми особливостями й самою ситуацією спілкування» [6, 610]. На ключових позиціях лінгвопрагматики, комунікативної методики, когнітивної методики, яка передбачає «опанування мовних одиниць як основи пізнання й формування концептуальної та мовної картини світу і певного результату створення образу світу в уяві кожного» [5, 5] Р. Дружененко [3] обґрунтувала доцільність виокремлення прагматичного компонента навчання мови. Нам імпонує думка дослідниці про те, що вагомим для мовця є не просто відчувати себе учасником акту спілкування, а досягти певної прагматичної мети, обирати ефективні комунікативні стратегії і тактики відповідно до умов спілкування. Цілком очевидно, що знання мовної теорії не гарантує студентам-філологам успіхів у процесі комунікативної діяльності. Більше того, традиційні лінгвістичні дисципліни академічного курсу не спроможні вийти за вузькі рамки аналізу закодованої винятково мовними засобами інформації, яким властивий такий феномен, як семантика. До семантики в широкому смислі, на думку О. Кибрика, належить «уся інформація, яку має на увазі мовець під час мовлення і яку потрібно відновити адресатові повідомлення для правильної інтерпретації висловлювання» [7, 25]. І. Кобозєва ж слушно зауважує, що сучасна епоха розвитку лінгвістики – це «епоха семантики, центральний статус якої в колі лінгвістичних дисциплін безпосередньо зумовлений тим, що основна функція людської мови – це засіб спілкування, засіб кодування і декодування певної інформації, яка переходить від однієї людини до іншої не безпосередньо, а за допомогою матеріальних сутностей – мовних виразів» [8, 25].

То чому ж комунікативна діяльність у значній частині студентів не сформована або залишається на низькому рівні? Відповідь очевидна: засвоївши теорію, студенти під керівництвом викладача не сформували уміння оцінювати ситуацію спілкування і враховувати особистість адресата, послуговуватися комплексом стратегій і тактик відповідно до інтенції з метою досягнення успіху, з'ясовувати комунікативні прагматичні смисли у контексті та використовувати прагматично орієнтовані мовні одиниці й мовленнєві засоби прагматичної діяльності (паузи, тон, темп). Безумовно, усе це потребує внесення коректив до змісту підручників з української мови та збірників вправ і завдань для студентів, переважно зорієнтованих на лінгвоцентричну репрезентацію мовних явищ, тоді як актуалізація комунікативно-

прагматичної основи навчання мови забезпечить опрацювання мовних знаків як смислів, які можна зрозуміти тільки в конкретному дискурсному фрагменті. Комунікативно-прагматичні завдання сприятимуть ефективній комунікативній діяльності студентів.

Висновки. Таким чином, в основу прагматичного компонента процесу навчання мови покладено не те, з чого формально складається висловлення, а те, в умовах якої комунікативної ситуації, з якими намірами здійснюється мовленнєве спілкування і чи досягає воно мети взаєморозуміння або впливу на адресата, що зумовлює необхідність формування в студентів комунікативно-прагматичних умінь і навичок на основі дискурсного навчального матеріалу, який дозволяє відстежити мовленнєву поведінку суб'єктів комунікативного процесу, обрати ефективні комунікативні стратегії й тактики, що, зрештою, уможливить реалізацію продуктивних підходів до навчання мови й підвищить якість мовної освіти.

Перспективи подальших наукових пошуків у контексті окресленої проблеми пов'язуємо з укладанням системи комунікативно-прагматичних вправ для студентів-філологів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воробйова Л.М. Основи психолінгвістики: підручник / Л.М. Воробйова. – Рівне: Видавець Олег Зень, 2007. – 192 с.
2. Габідуліна А.Р. Навчально-педагогічний дискурс як лінгвістичний феномен / А.Р. Габідуліна // Мовознавство. – 2009. – № 6. – С.70-78.
3. Дружененко Р. Перспективи актуалізації комунікативно-прагматичної основи навчання української мови / Р. Дружененко // Українська мова і література в школах України. – 2014. – № 1(130). – С. 15-18.
4. Пентиліук М.І. Теоретичні орієнтири сучасної української лінгводидактики / М.І. Пентиліук // Актуальні проблеми сучасної лінгводидактики: збірник статей М. Пентиліук. – К.: Ленвіт, 2011. – С. 6-25.
5. Пентиліук М.І. Концептуальні засади комунікативної методики навчання української мови / М.І. Пентиліук, О.М. Горшкіна, А.В. Нікітіна // Українська мова і література в школі. – 2006. – № 1. – С. 15-20.
6. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: підручник / О.О. Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2008. – 712 с.
7. Кибрик А.Е. Очерки по общим и прикладным вопросам языкознания / А.Е. Кибрик. – М.: Изд-во МГУ, 1992. – 336 с.
8. Кобозева И.М. Лингвистическая семантика: учебное пособие / И.М. Кобозева. – М.: Эдиториал УРСС, 2000. – 352 с.
9. Поставалова В.И. Лингвокультурология в свете антропологической парадигмы (к проблеме оснований и границ современной фразеологии) / В.И. Поставалова // Фразеология в контексте культуры. – М., 1999. – С. 28-37.

Н.В. ШУЛЬЖУК. КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОБУЧЕНИЯ УКРАИНСКОМУ ЯЗЫКУ В ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ

Резюме. В статье в контексте мультипарадигматического пространства современной лингвистики, представленного синтезом двух доминирующих парадигм – прагматической и когнитивной, которые сосредоточены на языке как средстве коммуникации и влияния, определены основные условия и перспективы реализации коммуникативно-прагматической основы обучения украинскому языку в высших учебных заведениях. Констатируется необходимость внесения корректив в содержание учебников по украинскому языку, а также сборников упражнений и заданий, преимущественно ориентированных на лингвоцентрическую презентацию языковых явлений.

Ключевые слова: научная лингвистическая парадигма, коммуникативная лингвистика, когнитивная лингвистика, прагматический компонент обучения языку, коммуникативная лингвистика, лингвопрагматика, коммуникативно-прагматические упражнения, дискурс.

N.V. SHULZHUK. COMMUNICATIVE AND PRAGMATIC OUTLINES OF THE UKRAINIAN LANGUAGE TEACHING IN THE UNIVERSITIES

The summary. In the context of the multiparadigm sphere of the modern linguistics, that is presented by the synthesis of the two dominative paradigms - pragmatic and cognitive, that are focused on the language as a mean of communication and influence, this article covers the main conditions and perspectives of the realization of the communicative and pragmatic basis of the Ukrainian language teaching in the universities. It is stated that there is the necessity of the corrections in the contents of the Ukrainian language students' books and workbooks, that are mostly oriented on the lingvocentric representation of the language facts.

Key words: scientific linguistic paradigm, communicative methods, cognitive methods, pragmatic component of the language teaching, communicative linguistics, pragmatic linguistics, communicative and pragmatic exercises, discourse.

Рекомендовано до друку.

Д-р. пед. наук, проф. Л.Р. Пелех.

Одержано редакцією 01.03.2017 р.

УДК: 378.147:004

О.Г. СМІЛЯНЕЦЬ

ЗНАЧЕННЯ ТЕХНОЛОГІЇ МОБІЛЬНОГО НАВЧАННЯ У СТВОРЕННІ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Резюме. У статті розглянуто основні засади використання та значення мобільного навчання у вищій освіті. Проаналізовані можливості, переваги та недоліки технології мобільного навчання для студентів, викладачів у навчальних закладах. Розглянуті перспективи та труднощі застосування мобільних пристроїв для освіти молоді в Україні.

Ключові слова: мобільне навчання, мобільні пристрої, інформаційно-комунікаційні технології, вища освіта.

© О.Г. Смілянець, 2017